

SUOMEN EDUNVALVONTA- OIKEUS

Johanna Tornberg – Matti Kuuliala

TALENTUM ■ Helsinki 2015

1. painos

Copyright © 2015 Talentum Media Oy ja tekijät
Yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannus

Kansi: Outi Pallari
Taitto: Marja-Leena Saari

ISBN 978-952-14-1948-5
ISBN 978-952-14-1949-2 (verkkokirja)
ISBN 978-952-14-2787-9 (sähkökirja)

BALTO Print
Liettua 2015

Palaute kirjasta: www.talentumshop.fi

Sisällys

ESIPUHE	V
----------------------	---

I JOHDANTO

Johanna Tornberg

1 EDUNVALVONTAOIKEUS	3
1.1 Perusteita	3
1.2 Ihmis- ja perusoikeuksien merkitys	6
1.3 Osa persoonallisuus oikeutta	16
1.4 Periaatteet	18
1.4.1 Ihmisarvon kunnioittaminen	19
1.4.2 Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen	22
1.4.3 Lievin riittävä suojakeino	28
1.4.4 Oikeus yksilölliseen edunvalvontaan	31
1.5 Edunvalvonnan vaihtoehdot	36
1.5.1 Edunvalvontavaltuutus	37
1.5.2 Tavallinen valtuutus ja muut yksityis- oikeudelliset järjestelyt	40
1.5.3 Hoitotahto	43
1.5.4 Asiainhuolto eli negotiorum gestio	45
1.5.5 Lainsäädännön sisältämistä erityissäännöksistä	47
1.6 Holhustoimen organisaatio	48

II EDUNVALVONTA-ASIOIDEN KÄSITTELY MAISTRAATISSA

Johanna Tornberg

1	YLEISTÄ	55
1.1	Toimivallasta	55
1.2	Edunvalvontakynnys	56
1.3	Vastustamisen merkitys	61
1.4	Edunvalvojan henkilö	64
2	MAISTRAATTI	69
2.1	Päämies ilman edunvalvojaa tämän kuoleman tai muun syyn vuoksi	69
2.2	Oma-aloitteinen hakemus	71
2.3	Edunvalvojan määrääminen tiettyä tehtävää varten ..	76
2.4	Edunvalvojan sijaisen määrääminen	78
2.5	Muutokset edunvalvonnassa	81
2.5.1	Edunvalvojan vapauttaminen tehtävästään ja uuden määrääminen	81
2.5.2	Edunvalvojan tehtävän tai määräyksen voimassaoloajan muuttaminen	83
2.5.3	Edunvalvojan tehtävän lakkauttaminen	84
2.5.4	Edunvalvontavaltuutuksen vaikutus	85
2.6	Menettely maistraatissa	87
2.6.1	Asian vireilletulo ja vireillepano	87
2.6.2	Asian käsittelyn viivytyksettömyys	93
2.6.3	Kuuleminen	97
2.6.3.1	Päämies	99
2.6.3.2	Edunvalvoja	104
2.6.3.3	Läheiset ja muut kuultavat tahot ...	105
2.6.4	Lääkärinlausunto	107
2.6.5	Taloudellisten asioiden selvittäminen	115
2.6.6	Muu selvitys	117
2.6.7	Edunvalvojan henkilö	119

2.6.8	Ratkaisun tekeminen	122
2.6.9	Muutoksenhaku maistraatin päätökseen	127
2.7	Ilmoitus mahdollisesta edunvalvonnan tarpeesta . . .	131
2.7.1	Asian selvittäminen	134
2.7.2	Kuuleminen.	135
2.7.3	Ilmoituksen ja sen tekijän henkilöllisyyden julkisuus tai salassapito	138
2.7.4	Ilmoitusvelvollisuus	143
2.8	Edunvalvojan hakeminen kiireellisissä tilanteissa . . .	146

III EDUNVALVONTA-ASIAT TUOMIO- ISTUIMESSA

Matti Kuuliala

1	JOHDANTO	149
1.1	Yleisiä seikkoja oikeudenkäynnistä edunvalvonta- asioissa	149
1.2	Perusoikeudet ja kansainväliset sopimukset	155
1.2.1	Taustaa	155
1.2.2	Havaintoja Euroopan ihmisoikeustuomio- istuimen edunvalvonta-asioita koskevasta käytännöstä	158
1.3	Prosessuaalinen lainsäädäntö	160
2	EDUNVALVONTA-ASIAN VIREILLEPANO	161
2.1	Suomen tuomioistuimen kansainvälinen toimivalta . .	161
2.2	Tuomioistuimen alueellinen toimivalta	162
2.2.1	Edunvalvojan määrääminen tai vapaut- taminen sekä toimintakelpoisuuden rajoittaminen taikka rajoituksen poistaminen tai muuttaminen	163
2.2.2	Poissaolevan edun valvominen.	165
2.2.3	Edunvalvoja oikeudenkäyntiä varten	165

Sisällys

2.2.4	Käräjäoikeuden alueellisen toimivallan määräytymisen ajankohta ja asian siirtäminen	166
2.3	Kuka saa panna vireille edunvalvonta-asian?	168
2.4	Hakemus	171
2.4.1	Hakemuksen esittäminen.	171
2.4.2	Hakemuksen sisältö	172
2.4.3	Hakemuksen esittämisen vaikutukset.	173
2.4.4	Hakemuksen täydentäminen	175
2.4.5	Hakemussidonnaisuus	179
3	HAKEMUKSEN HYLKÄÄMINEN SELVÄSTI PERUSTEETTOMANA.	181
4	VÄLIAIKAINEN MÄÄRÄYS	183
5	KUULEMINEN	185
5.1	Yleisiä seikkoja kuulemisesta ja kuulemisperiaatteesta	185
5.2	Kuulemisen toteuttamistavat	188
5.2.1	Johdanto	188
5.2.2	Kirjallisesta kuulemisesta	191
5.2.3	Kuuleminen istunnossa	193
5.3	Päämiehen kuuleminen edunvalvonta-asia	196
5.3.1	Edunvalvojan määräämistä koskeva asia.	196
5.3.1.1	Alaikäisen ja hänen huoltajansa kuuleminen	196
5.3.1.2	Täysi-ikäisen päämiehen kuuleminen	197
	a) <i>Kuulemistilanteiden ryhmittelyä</i>	197
	b) <i>Kuuleminen riidattomassa ja selvässä asiassa</i>	200
	b1 Lähtökohtia	200
	b2 Lausumapyynnön muoto	201
	b3 Lausumapyynnön tiedoksi- anto	203

b4	Suositus käräjäoikeuden menettelytavaksi riidattomassa ja selvässä asiassa	207
c)	<i>Kuuleminen epäselvässä asiassa, joka ei ole riittävä</i>	208
c1	Lääkärintuomion sisältöön liittyvä epäselvyys	208
c2	Päämiehen ennen jutun vireilletuloa tuomioistuimessa ilmaisemasta vastustuksesta johtuva epäselvyys	210
c3	Kuulemisen toteuttamistapaan liittyvä epäselvyys	212
d)	<i>Kuuleminen riittävässä asiassa</i>	214
d1	Päämiehen vastustuksesta	214
d2	Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöä	215
d3	Tavanomainen menettely sellaisissa jutuissa, joissa päämies on vastustanut hakemusta	220
d4	Riitaisen edunvalvonta-asian ratkaisemisesta kirjallisessa menettelyssä	222
e)	<i>Tilanteet, joissa päämiehen kuulemisesta voidaan kokonaan luopua</i>	223
e1	Hakemus hylätään selvästi perusteettomana	223
e2	Päämiehen olinpaikasta ei voida saada tietoa (HolhTL 73.4 §)	223
e3	Edunvalvojan määräämistä koskevaa hakemusta ei voida antaa päämiehelle tiedoksi hänen tilansa vuoksi (HolhTL 73.5 §)	224

Sisällys

5.3.2	Toimintakelpoisuuden rajoittamista koskeva asia	226
5.3.3	Oikeudenkäyntiavustajan tai prosessiedunvalvojan määrääminen päämiehen kuulemisen turvaamiseksi	230
5.3.3.1	Määräyksen antamisen edellytykset	230
5.3.3.2	Kuuleminen oikeudenkäyntiavustajaa tai prosessiedunvalvojaa määrättäessä	232
5.3.3.3	Oikeudenkäyntiavustajan tai prosessiedunvalvojan määränneen tuomarin esteellisyyteen liittyviä kysymyksiä	235
5.3.3.4	Oikeudenkäyntiavustajan ja prosessiedunvalvojan esteellisyydestä	236
5.3.3.5	Oikeudenkäyntiavustajan ja prosessiedunvalvojan kulukorvaus ja palkkio	238
5.3.4	Päämiehen kuulemiseen liittyviä erityiskysymyksiä	240
5.3.4.1	Kirjallisen suostumuksen merkitys	240
5.3.4.2	Istuntoon kutsumisen tapa ja tuomioistuimen käytettävissä olevat pakkokeinot	246
5.3.4.3	Pääkäsittelystä riitaisessa edunvalvonta-asiassa	249
5.3.4.4	Käräjänotaarien toimivallasta	258
5.4	Puolison kuuleminen	260
5.5	Edunvalvontavaltuutetun kuuleminen	261
5.6	Muiden läheisten kuin puolison kuuleminen	262
5.7	Edunvalvojan kuuleminen edunvalvojan sijaista määrättäessä sekä ETL 4:8:n tarkoittamissa tilanteissa	265
5.8	Holhousviranomaisen kuuleminen	267
5.9	Edunvalvontapalvelun tuottajan kuuleminen silloin, kun määräystä haetaan yleiselle edunvalvojalle	269

5.10	Kuuleminen edunvalvonnan muutoksiin liittyvissä asioissa	270
6	EDUNVALVONTA-ASIAA KOSKEVA RATKAISU	271
6.1	Ratkaisun muoto ja antamis-/julistamistapa	271
6.2	Ratkaisun sisältö	273
6.2.1	Luokittelua	273
6.2.2	Edunvalvonnan edellytykset ja sisältö	276
6.2.2.1	Edunvalvojan määrääminen ilman edunvalvojaa jääneelle päämiehelle (HolhTL 7 §)	276
6.2.2.2	Sairauden tai muun vastaavan syyn vuoksi täysi-ikäiselle määrättävä edunvalvoja (HolhTL 8 §)	277
6.2.2.3	Poissaolevalle ja tulevalle omistajalle määrättävä edunvalvoja (HolhTL 10 §)	284
6.2.2.4	Edunvalvojan sijaisen määrääminen tilapäisen esteen tai eturistiriidan vuoksi (HolhTL 11 §)	285
6.2.2.5	Edunvalvojan määrääminen eturistiriidan vuoksi erityissäännöksen perusteella	287
	<i>a) Lastensuojeluasiassa määrättävä edunvalvoja (lastensuojelulaki 22.1 §)</i>	287
	<i>b) Sosiaalihuollon asiassa alaikäiselle määrättävä edunvalvoja (SosAsL 10.3 §)</i>	288
6.2.2.6	Edunvalvojan määrääminen oikeudenkäyntiä varten	288
	<i>a) Holhoustoimilain perusteella oikeudenkäyntiä varten määrättävä edunvalvoja (HolhTL 8 § ja 10 §) tai edunvalvojan sijainen (HolhTL 11 §)</i>	288

Sisällys

b) OK 12:4a:n tai HLL 19a:n perusteella määrättävä edun- valvoja	290
c) Esitutkintalain perusteella määrättävä edunvalvoja (ETL 4:8.1)	293
d) Isyyden kumoamista koskevaa oikeudenkäyntiä varten määrättävä edunvalvoja	295
e) Adoption vahvistamista koskevaa oikeudenkäyntiä varten määrättävä edunvalvoja (AdoptioL 55.1 §)	297
6.2.2.7 Toimintakelpoisuuden rajoittaminen (HolhTL 18 §)	298
6.2.3 Edunvalvojan henkilö	303
6.2.4 Edunvalvonnan kesto	306
6.2.5 Ratkaisun sisältö edunvalvonnan muutoksia koskevissa päätöksissä	307
6.2.5.1 Edunvalvojan vapauttaminen tehtävästään ja uuden edunvalvojan määrittäminen	307
6.2.5.2 Edunvalvojan tehtävän tai määräyksen voimassaoloajan muuttaminen	312
6.2.5.3 Edunvalvojan tehtävän lakkauttaminen	314
6.2.5.4 Testamentilla tai lahjakirjalla saadun omaisuuden hoitamista koskeva tuomioistuimen määräys (HolhTL 41.2 §)	318
6.2.5.5 Julkinen haaste päämiehen velkojen selvittämiseksi (HolhTL 37.3 §)	318

6.2.5.6	Toimintakelpoisuuden rajoituksen muuttaminen tai poistaminen (HolhTL 22.2 ja 22.3 §)	319
6.3	Päätöksen täytäntöönpanokelpoisuus, toimituskirja ja ilmoitukset asiaan osallisille	320
6.4	Ratkaisupyyntö ja muutoksenhaku	321
6.4.1	Ratkaisupyyntö holhousviranomaisen päätökseen	321
6.4.2	Muutoksenhaku tuomioistuimen ratkaisuun	323
7	TUOMIOISTUIMESSA KÄSITELTÄVÄN EDUNVALVONTA-ASIAN JULKISUUS	325
8	EDUNVALVONTA-ASIAN TUOMIOISTUINKÄSITTELYSTÄ SYNTYVÄT KUSTANNUKSET	329
8.1	Käsittelymaksu	329
8.2	Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus	330
9	TUOMIOISTUIMET JA EDUNVALVOJIEN TOIMINNAN VALVONTA	333
9.1	Toisen edunvalvojan määrääminen päämiehen edun turvaamiseksi (HolhTL 58 §)	333
9.2	Edunvalvojan vapauttaminen tehtävästään kykenemättömyyden tai sopimattomuuden perusteella (HolhTL 16.1 §)	334
9.3	Edunvalvojan velvoittaminen vahvistamaan omaisuusluetteloon liittyvä ilmoituksensa tuomioistuimessa (HolhTL 49 §)	334
9.4	Vahingonkorvausvelvollisuus (HolhTL 45 §) ja edunvalvojan rikosoikeudellinen vastuu (RL 36:5)	335

IV EDUNVALVONNAN VAIKUTUKSET JA REKISTERÖINTI

Johanna Tornberg

1	EDUNVALVONNAN VAIKUTUKSET	341
1.1	Päämiehen oikeuskelpoisuus ja oikeudellinen toimintakyky	341
1.2	Vajaavaltaisen päämiehen asema	346
1.2.1	Vajaavaltainen lahjansaajana	352
1.2.2	Kun oikeutta oikeustoimen tekemiseen ei ole ollut	353
1.3	Muun lainsäädännön päämiehelle aiheuttamat rajoitukset	359
1.4	Erimielisyydet päämiehen ja edunvalvojan välillä	362
1.5	Edunvalvojan ilmoitusvelvollisuus erinäisissä tilanteissa	363
2	HOLHOUSASIOIDEN REKISTERI	366
2.1	Rekisteriin merkitseminen	370
2.1.1	Täysi-ikäinen päämies	370
2.1.2	Alaikäinen päämies	371
2.1.3	Rekisteriin merkitseminen prosessina	372
2.1.3.1	Yleiset lähtökohdat	372
2.1.3.2	Rekisteriin merkittävät tiedot	376
2.1.3.3	Rekisteritietojen muuttaminen ja poistaminen	378
2.2	Rekisterin julkisesta luotettavuudesta	379
2.3	Rekisterimerkinnän vaikutukset	383
2.3.1	Juridiset vaikutukset	383
2.3.2	Tosiasialliset vaikutukset	384

V EDUNVALVOJAN TOIMINTA

Johanna Tornberg

1	HYVÄ EDUNVALVONTATAPA	389
1.1	Ihmis- ja perusoikeudet	389
1.2	Päämiehen itsemääräämisoikeuden tukeminen	394
1.3	Yhteistoiminta	395
2	EDUSTUS- JA PUHEVALTA	406
2.1	Yleiset lähtökohdat	406
2.2	Edunvalvojan esteellisyys	408
2.3	Edunvalvojien erimielisyys	414
2.4	Päämiehen henkilöä koskevat asiat	415
2.4.1	Täysi-ikäinen päämies	416
2.4.2	Alaikäinen päämies	417
2.4.3	Korostetusti henkilökohtaiset asiat.	419
2.5	Puhevalta	427
2.6	Edunvalvojan kelpoisuuden ylittävät oikeustoimet	434
3	EDUNVALVOJAN HUOLENPITOVELVOLLISUUS	438
3.1	Täysi-ikäinen päämies	438
3.2	Alaikäinen päämies	439
4	TOIMENPITEET EDUNVALVONNAN ALKAESSA	443
4.1	Ilmoitus pankkiin	443
4.2	Omaisusluettelo	445
4.2.1	Sisältö	445
4.2.2	Omaisisuuden arvostaminen	449
4.2.3	Omaisusluettelon antaminen ja päivittäminen	452
4.2.4	Toimenpiteet edunvalvojan laiminlyödessä omaisuusluettelon antamisen	455

Sisällys

4.3	Käyttövarojen määrittäminen	455
4.3.1	Täysi-ikäiset päämiehet	456
4.3.2	Alaikäiset päämiehet	463
4.4	Päämiehelle kuuluvien etuuksien hakeminen	465
5	PÄÄMIEHEN TALOUDELLISTEN ASIOIDEN JA OMAISUUDEN HOITAMINEN	467
5.1	Omaisuu den hoitosuunnitelma	469
5.1.1	Sisältö	472
5.1.2	Päämiehen vallintaan jätettävä omaisuus	474
5.1.2.1	Päämiehen omaan käyttöön jäävä henkilökohtainen omaisuus	474
5.1.2.2	Työansiot	476
5.2	Rahavarojen ja muun irtaimen omaisuuden hoitaminen	477
5.2.1	Päämiehen varojen sijoittaminen	479
5.3	Päämiehen yritystoiminta	481
5.4	Päämiehen lahjana tai testamentilla saama omaisuus	484
6	PÄÄMIES KUOLINPESÄSSÄ	486
6.1	Päämies ja pesänselvitys	486
6.1.1	Perunkirjoitus	486
6.1.2	Päämies kuolinpesän yhteishallinnossa	496
6.2	Perinnöstä luopuminen	500
6.3	Perintöosuuden luovutus	501
6.4	Päämies ja testamentti	502
6.4.1	Päämies testamentin saajana ja hyväksyjänä	502
6.4.2	Päämies testamentin tekijänä	507
6.5	Ennakkoperinnön antaminen	510
6.6	Ositus ja perinnönjako	514
7	AVIOHTOSOPIMUS JA EDUNVALVONTA	518
8	PÄÄMIEHEN KUOLEMA JA KUOLLEKSI JULISTAMINEN	520

9	TIEDONSAANTIOIKEUDET	527
9.1	Edunvalvojan tiedonsaantioikeus	527
9.2	Päämiehen tiedonsaantioikeus maistraatista	533
9.2.1	Asianosaisen tiedonsaantioikeus	535
9.3	Päämiehen tiedonsaantioikeus edunvalvojalta	542
9.4	Edunvalvojan salassapitovelvollisuus	547
9.4.1	Lainmukaiset poikkeukset edunvalvojan salassapitovelvollisuuteen	554
9.4.2	Salassapitovelvollisuuden rikkominen	555
9.5	Läheisten tiedonsaantioikeus päämiehen asioista	557
9.5.1	Tiedonsaantioikeus maistraatilta	557
9.5.2	Läheisten tiedonsaantioikeus edunvalvojalta	560
9.5.3	Läheisten tiedonsaantioikeus päämiehen kuoltua	563
9.6	Muiden viranomaisten oikeus saada tietoja päämiehestä	566

VI EDUNVALVOJAN TOIMINNAN VALVONTA

Johanna Tornberg

1	YLEISTÄ	571
1.1	Maistraatin toimivalta	573
1.2	Omaisusluettelo	575
1.3	Omaisisuuden hoitosuunnitelma valvonnan välineenä	576
1.4	Päämiehen tietojen säilyttäminen	579
2	LUPA-ASIAT	581
2.1	Kiinteä omaisuus	582
2.1.1	Kiinteän omaisuuden luovuttaminen ja hankkiminen	582
2.1.2	Maanvuokra- tai muun käyttöoikeuden luovuttaminen ja hankkiminen	590

2.2	Omaisuu den luovuttaminen pantiksi ja pantti- oikeuden perustaminen	592
2.3	Lainan ottaminen ja vastuu toisen velasta	595
2.4	Rahalainan antaminen	598
2.5	Perhe- ja jäämistöoikeudelliset oikeustoimet	599
2.5.1	Sopimus kuolinpesän hallinnosta	599
2.5.2	Ositus	599
2.5.3	Omaisuu den erottelu	606
2.5.4	Perinnönjako	606
2.5.5	Perinnöstä luopuminen	611
2.5.6	Perintöosuuden luovuttaminen	616
2.6	Asumisoikeus ja huoneiston, rakennuksen tai kiinteistön hallintaan oikeuttavat osakkeet ja osuudet	617
2.7	Elinkeinotoiminta	618
2.8	Sopimus avoimen yhtiön tai kommandiittiyhtiön perustamisesta taikka tällaiseen yhtiöön liittymisestä	619
2.9	Rahoitusvälineiden hankkiminen	622
2.9.1	Poikkeukset rahoitusvälineiden hankkimisen luvanvaraisuudesta	629
3	MENETTELY LUPA-ASIOISSA	633
3.1	Luvan hakeminen	633
3.2	Kuuleminen	636
3.3	Lupaharkinta	639
3.4	Muutoksenhaku	639
4	NELIVUOTISSELVITYS	641
5	TILIVELVOLLISUUS	645
5.1	Edunvalvojan tehtävän vaikutus	645
5.1.1	Taloudellisten asioiden ja omaisuu den hoitaminen	645

5.1.2	Erityinen tehtävä	650
5.1.3	Henkilöä koskevien asioiden hoitaminen	651
5.2	Rekisterimerkinnän vaikutukset tilivelvollisuuteen . .	652
5.3	Helputukset tilivelvollisuuteen	655
5.4	Vuositilin antaminen	658
5.5	Päätöstilin antaminen	659
5.6	Yhteenvetoa	661
6	TILINTARKASTUS	663
6.1	Vuositili	663
6.2	Päätöstili	669
7	PAKKOKEINOT	671
8	VAHINGONKORVAUSVASTUU	676
8.1	Edunvalvojan toiminta	676
8.2	Päätöstilin hyväksyminen ja vahingonkorvausvastuu .	682
8.3	Yleispiirteinen tilintarkastus ja valtion vahingon-	
	korvausvastuu	683
9	EDUNVALVOJAN PALKKIO	684

VII EDUNVALVONNAN OSTOPALVELUT

Johanna Tornberg

1	YLEISTÄ	701
2	EDUNVALVONTAPALVELUJEN JA HANKINNAN	
	SUUNNITTELEMINEN SEKÄ TARVITTAVA MARKKINA-	
	KARTOITUS	706

Sisällys

3	HANKINTAMENETTELY JA TARJOAJIEN VALINTA	713
3.1	Hankintailmoitus ja tarjouspyyntö	713
3.2	Palveluntarjoajan valinta	723
3.2.1	Hankintaa koskeva päätös	724
3.2.2	Tarjoajalle asetettavat pakolliset ja harkinnanvaraiset vaatimukset	725
3.3	Hankintamenettelyn keskeyttäminen	728
4	OSTOPALVELUSOPIMUKSEN TEKEMINEN	730
5	EDUNVALVOJAN VAPAUTTAMINEN JA UUDEN MÄÄRÄÄMINEN	732
6	YHTEENVETOA	734
	LÄHDELUETTELO	737
	OIKEUSTAPAUSHAKEMISTO	763
	ASIAHAKEMISTO	767